

RÅDET TILL SKYDD FÖR STOCKHOLMS SKÖNHET

2011.06.13

SR Dnr 2011-0181

(S-Dp 2005-08976-54)

Till Stadsbyggnadskontoret

Ang. Slussen, nybyggnation, utställning

Med anledning av Stadsbyggnadskontorets remiss av rubricerat ärende vill Skönhetsrådet anföra följande.

Slussen är en av de få platser i Stockholm där förklaringen till huvudstadens uppkomst och existens – det dramatiska mötet mellan Saltsjön och Mälaren – är tydligt avläsbar i den fysiska miljön. Läget mellan den medeltida stadskärnan och den tidigaste bebyggda delen av Södermalm, det vill säga några av de allra känsligaste stadspartierna Stockholm äger, ställer också synnerligen höga krav på hur en omformning av detta område gestaltas. Stockholm har därtill ambitionen att vara en stad i världsklass. Som ett led i detta har en särskild arkitekturstrategi utarbetats i syfte att höja kvaliteten på stadsbyggnandet och arkitekturen till en nivå motsvarande det bästa som skapas runt om i världen idag. Sammantaget innebär detta att resultatet av den omdaning Slussen nu står inför måste bli något alldeles exceptionellt, även sett i ett internationellt perspektiv – allt annat vore ett misslyckande.

Tidigare ställningstaganden

Skönhetsrådet har alltsedan diskussionen om Slussens framtid åter blev aktuell i början av 1990-talet varit engagerat i frågan. Senast rådet yttrade sig var i samband med att Konstakademien lade fram sitt alternativförslag i februari 2011. Utgångspunkten för granskningen av det nu föreliggande förslaget har dock primärt varit det yttrande rådet lämnade när plansamrådet var ute på remiss för drygt ett år sedan. Skönhetsrådet ansåg då att förslaget inte kunde läggas till grund för fortsatt arbete utan att mycket genomgripande förändringar gjordes. Synpunkterna sammanfattades i totalt nio åtgärds punkter. Även om förbättringar nu skett i ett antal delar måste rådet tyvärr ändå konstatera att projektet som helhet inte arbetats om i tillräckligt hög grad för att kunna motsvara de krav som ovillkorligen måste ställas för att förslaget ska kunna föras vidare till ett genomförande.

Synpunkter på utställningsförslaget

Huvudbrons läge och utbredning

Som en följd av att trafiklösningen beslutats politiskt redan för flera år sedan har bearbetningen av planförslag inför utställningen inte inbegripit huvudbrons läge eller utbredning. Skönhetsrådet ser mycket allvarligt på detta, eftersom det är den punkt som

alltsedan Nyréns förslag ”Strömmar” utsågs till vinnare 2004 har mötts av störst invändningar. Med den omarbetning som gjordes inför plansamrådet blev det också uppenbart att man för att klara godtagbara lutningar med hänsyn tagen till de måttserier som tunnelbanans fixerade läge på Södermalmssidan ger, tvingas till kraftiga utbyggnader i vattnet på Saltsjösidan och en ramp utmed Skeppsbroraden som börjar redan flera kvarter norr om det egentliga brofästet. Dessa konsekvenser är enligt Skönhetsrådets uppfattning skäl nog för att fälla hela förslaget som direkt olämpligt, i synnerhet som Stadsholmens sydöstra hörn därigenom inte längre blir avläsbart.

Slussentorget

I utställningsförslaget är det s.k. Slussentorget fortfarande ett stort nummer. Detta vattentorg har visserligen en del visuella förtjänster, men kan enligt Skönhetsrådets mening inte kompensera intrånget i vattnet på Saltsjösidan och kan också ifrågasättas vad gäller funktionaliteten. De bassängliknande vattenytorna utgör i själva verket de nya avbördningskanalerna och med sitt strömmande vatten torde dessa i verkligheten knappast kunna bli det lugna, inbjudande ”vattengolv” som förslaget förespeglar. Rådet är även kritiskt till att kajplanet har gjorts till huvudnivå för flanörliv och vistelse. Med mer än fyrtio års erfarenhet från Sergels Torg vet vi idag vilka upplevelsemässiga problem ett fotgängarplan under upplyft fordonstrafik skapar. Dessutom är det utblickarna mot Mälaren och Saltsjön från en högre nivå som utgör Slussens särskilda lockelse, inte vyerna mot Centralbrons, tunnelbanebrons och den nya huvudbrons undersidor.

Trots en viss uppmjukning av kajplanets former mot väster innebär det nyskapade Slussentorget fortfarande att området kring den centrala slussfunktionen får karaktären av flodmynning. Även om det egentliga näset mellan Stadsholmen och Södermalm endast funnits under en kortare period historiskt sett, har området över tid ändå präglats av näsliknande lösningar som anslutit till Stockholms särskilda topografi. Det nu föreslagna greppet innebär ett avsteg från den principen och Skönhetsrådet anser inte att tillräckligt stora nya värden tillförs för att kunna motivera detta. Tvärtom nonchaleras platsens egenart till förmån för en lösning som skulle kunna återfinnas i vilken stad som helst genomfluten av en flod.

Placeringen av Bengt Erland Fogelbergs ryttarstaty över Karl XIV Johan är i nuläget inte en huvudfråga, men bör ändå under hand ges vederbörlig uppmärksamhet, då det inte handlar om en isolerad artefakt som kan placeras lite hur som helst, utan om ett rumskapande element som fordrar ett meningsfullt sammanhang. Monumentet ingår dessutom i en större, ganska raffinerad stadsbyggnadsstruktur. Förbinder man Karl XIV Johan med Gustav II Adolf på Gustav Adolfs Torg och Gustav Vasa på Riddarhustorget med Gustav III på Skeppsbron tecknar sig ett latinskt kors.

Lösningar för gång- och cykeltrafik

Trots att ambitionen i arbetet med den nya Slussen från stadens sida varit att prioritera gångtrafik och cyklar framför motorfordonstrafik, kan Skönhetsrådet förvånas över det

irrationella och opraktiska i en del detaljlösningar. Kajplanet är ju tänkt som huvudnivån för fotgängare och cyklister, men samtidigt kommer flödet där att stockas av de återkommande broöppningar som slussningen av båtar kräver. Kommer man som cyklist västerut i kajnivå och ska ta sig upp till den nya Slussens övre plan, får man svänga nästan 340 grader på en för ändamålet extremt snävt tilltagen yta för att komma in på den ramp som leder uppåt. Cykelbron som parallellordnats med tunnelbanebron är som funktion mycket välkommen, men samtidigt tar den för sig i det redan hårt ansatta vattenrummet på ett sätt som Skönhetsrådet tycker är mycket tveksamt. Möjligen skulle en smäckrare utformning av själva brokonstruktionen kunna råda bot på detta, men det är också tänkbart att bron helt skulle behöva utgå av respekt för vattenrummet.

Terrassanläggningarna på Södermalmssidan

Genom att terminalen för Nacka- och Värmdöbussarna nu föreslås sprängas in under parkeringsgaraget i Katarinaberget (vilket behandlas i ett särskilt planärende), har ytan framför KF-huset kunnat omdisponeras. Därmed har också höjden på däckan kunnat sänkas, vilket är en klar förbättring i förhållande till det tidigare redovisade planförslaget. Skönhetsrådet oroas dock över att nivån kring Katarinahissen inte gått att pressa ner till dagens nivå, utan ligger ca 0,5 meter högre. I förhållande till tidigare föreslagen höjning på 1,5 meter kan det te sig som lite, men enligt rådets mening är detta ändå tillräckligt för att påverka utblickarna från Ryssgården mot Saltsjön negativt. Dessutom försvagas den visuella kontakten med Södra Stadshuset när man kommer från Saltsjösidan, vilket illustrationer i den till utställningsförslaget fogade landskapsanalysen tydligt visar.

Mycket av den barriäreffekt terrassanläggningarna som vetter mot norr uppvisade i planförslaget har arbetats bort. Den totalt sett sänkta höjden har bidragit till detta, men också en bearbetad utformning där höjdskillnaderna mildrats genom trappningar. Dessutom står en del av den tillkommande bebyggelsen nu direkt på kajnivån. Med tanke på de tuffa klimatförutsättningar Stockholm har ställer sig Skönhetsrådet dock mycket undrande inför hur dessa norrvända terrasser ska kunna fungera som förslagets illustrationer låter påskina annat än under några få sommarmånader, om ens det.

Tillkommande bebyggelse

Den massiva kritik som framkom i planskedet har lett till att den föreslagna nya bebyggelsen reducerats kraftigt. Den stora centralt belägna byggnaden har krympts till en skevande och lutande glaskropp och på Södermalmstorg föreslås en lite större, men förhållandevis låg triangulär byggnad och en mindre paviljong. Framför merparten av det ursprungliga KF-huset samt framför hela Glashuset finns också nya hus i upp till sex våningar.

Vad gäller den centralt belägna glasbyggnaden, beklagar rådet att något ordentligt program inte föreligger. Att försöka ge form åt ett för det nya Slussen så avgörande inslag utan att samtidigt kunna ge uttryck för ett medvetet formulerat innehåll är inte möjligt, vilket också utställningsförslagets tafatta volymsskisser visar. Att i planbestämmelserna samtidigt försöka låsa att det ska vara en transparent glasbyggnad, när den användning

som till sist blir aktuell kanske kräver något helt annat, brister också i trovärdighet. För övrigt går det aldrig att få en byggnad av denna storlek att framstå så transparent som den gör i den modell som tagits fram för att illustrera utställningsförslaget. Rådet kan konstatera att med den utbredning och storlek som redovisas för byggnaden blockeras effektivt en stor del av utblicken från Södermalmssidan mot Gamla Stan samtidigt som Södra Stadshuset döljs från platsen framför Räntmästarhuset. Dessutom skymms en stor del av fasaderna till de tre 1600-talshusen vid Södermalmstorg när man nalkas Slussen från Saltsjön.

Den triangulära byggnaden på Södermalmstorg är enligt Skönhetsrådets mening också problematisk, då den avskärmar två av de tre 1600-talshusen från den egentliga torgytan. Enligt rådets uppfattning skulle det självklara här istället vara att låta byggnaderna fortsätta bilda en samlande fond på det sätt som de gjort i mer än 300 år. Detta skulle kunna åstadkommas genom att den föreslagna byggnaden makades något norr ut och att den södra spetsen skars av.

Den tillkommande bebyggelsen framför KF-husen i den form och storlek den fått vänder sig Skönhetsrådet mycket bestämt emot. I texten som hör till utställningsförslaget talas vackert om den respekt som ska visas både det ursprungliga komplexet och det uppglasade tillägget, medan det som redovisas i ritningar och perspektiv snarare innebär det rakt motsatta. KF-huset och Glashuset utgör idag ett slags arkitektonisk förstärkning av förkastningsbrantens starka grepp över platsen och bidrar därmed i hög grad till stadsrummets dramatik. Med föreslagen lösning ersätts denna storslagna känsla med en nedbruten och lite ängslig bebyggelse som trots detta har en sådan skala att den i princip helt döljer de bakomvarande husen. Den tillkommande bebyggelsen gör också att utblicken mot Saltsjön från Slussen beskärs i sydöst. När man närmar sig Slussen via Stadsgårdsleden kommer man dessutom att mötas av något som i det närmaste kan beskrivas som en mur, istället för att som idag tas emot av spelet mellan vattnet och kajens mjuka, svepande linjer. Skönhetsrådet menar därför att bebyggelsen måste dras in från kajen och sänkas avsevärt. Därigenom kan man få de nya husen att tjäna som en förmedlande länk mellan kajplanet och KF-husen, vilket vore välkommet, utan att äventyra det större stadsbildssammanhanget.

Skönhetsrådet vill för övrigt påpeka vikten av att den planerade nya bebyggelsen norr om Hilton Hotel betraktas som en del i den nya Slussen, även om detta projekt nu lyfts ut ur planen för att inte med sina speciella skyddskrav försena resten av processen. Det som händer i detta kvarter har stor bäring på utformningen av hela området, inte bara på delen närmast Södermalmstorg.

Katarinaparken

Skönhetsrådet är positivt till att området rakt framför Södra Stadshuset och ned till Stadsgårdskajen har hållits i princip fritt från bebyggelse och i stället lagts ut som öppen torgyta och park. Tessinarnas palatsliknande komplex tillåts därigenom rå över denna del av området på ett sätt som står i paritet med byggnadens arkitektoniska förtjänster och

ursprungliga status i stadsbilden. Den ökade höjden kring Katarinahissens fot, som redan påtalats, är dock ett problem i det här sammanhanget. Det är också den branta släntningen ned mot kajplanet med sina ramper, som så vitt rådet kan bedöma åtminstone till del är en följd av den valda trafiklösningen. Rådet bekymras dessutom över att Katarinaparken saknar egentliga målpunkter. Väl medvetet om att själva utformningen av parken i utställningsförslaget inte ska tas som någon färdig lösning, vill Skönhetsrådet ändå påtala att ett annat, mer urbant förhållningssätt måste få genomsyra denna del av projektet. Parken behöver få ett betydligt mer distinkt uttryck som gärna får andas uppkläftig storstad. Goda exempel på nyanlagda parker som genomsyras av den här typen av attityd kan bland annat studeras i Paris.

Skönhetsrådets rekommendationer

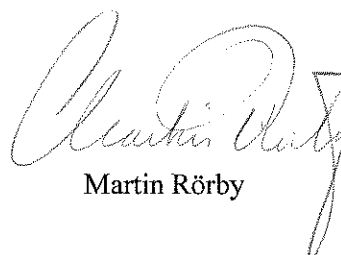
Det utställda förslaget till ny detaljplan visar tydligt att det med den trafiklösning som sedan flera år tillbaka lagts fast genom politiska beslut inte finns förutsättningar för att det framtida Slussen ska kunna bli det stadsbyggnadsprojekt av internationell rang som fordras. Förslaget som det nu ser ut handlar om minimering av skadeverkningar istället för om hur befintliga värden ska kunna förstärkas och nya egenskaper och kvaliteter tillföras. Skönhetsrådet anser därför att grundstrukturen för projektet ovillkorligen måste omprövas.

Ett sätt att föra arbetet vidare i den nu uppkomna situationen skulle kunna vara att tillsätta en särskild kommission med representanter för politiken, professionen och medborgarna för att på grundval av det totala förslags-, tävlings- och utredningsmaterial som genererats sedan 2003, såväl stadens eget som andra aktörers, ta fram ett nytt förslag. Förvisso skulle ett sådant förfarande innebära en viss ytterligare förskjutning i tid, men samtidigt borde det finnas goda förutsättningar för att relativt snabbt komma fram till en annan, trovärdig utformning, då de flesta delfrågor redan är väl analyserade och genomlysta. Att minst hundra år framåt i tiden tvingas leva med den nu föreslagna lösningen, som inte tar vara på förutsättningarna hos denna världsunika plats, utan snarare saboterar dem, är enligt Skönhetsrådets uppfattning inte ett alternativ.

Anmälde ledamöterna J Chrispinsson och H Nerlund särskilda yttranden enligt bilagor.

Stockholm som ovan
RÅDET TILL SKYDD FÖR STOCKHOLMS SKÖNHET

Anders Bodin

Martin Rörby

cc Kommunstyrelsen

Bilaga 1 till yttrande 2011-0181

Anmälde ledamot J Chrispinsson särskilt yttrande enl. följande:

”Instämmer till fullo med rådets yttrande med två undantag.

1. Slusstorget utformning ligger helt i linje med stadens antagna Översiktplan som betonar vattnets betydelse för Stockholms karaktär. Förslaget innebär att betong ersätts av vattenyta, vilket ger positiva visuella effekter eftersom vattenspegeln idag är trängt mellan broar och trafikleder.
Var tid lämnar sitt spår i stadsbilden. Vår tids bidrag är kanske att visualisera klimatförändringen genom att vattenavrinningen från Mälaren måste öka. Jag delar inte rådets åsikt att strömmande vatten är störande, tvärtom är strömmande vatten snarast en attraktion såsom i Norrström.
Många stockholmare uppfattar närheten till vatten som positivt, medan rådet på denna punkt föredrar en högre nivå för att få utblick mot Saltsjön och Mälaren. För att få den utblicken måste man upp på en nivå som är högre än tunnelbanan och Söderleden vilket förefaller orealistiskt.
Rådet hävdar att utblicken från Slusstorget blir ett underifrånperspektiv mot tunnelbana och Söderleden. Inte desto mindre är just den lägre kajen vid Kornhamnstorg och Mälartorget idag mycket attraktiva platser för stockholmare som sommartid sitter längs just denna kaj. De förefaller således inte dela rådets uppfattning. Bäst vore naturligtvis om dessa broar kunde grävas ner.
2. Den planerade cykelbanan längsmed tunnelbanan har förvisso en besynnerlig 340 graders sväng som kommer orsaka problem. Men det kan inte vara argument för att slopa cykelbanan som är ett mycket värdefullt bidrag till att underlätta kommunikationen mellan Södermalm och city. Att en cykelbana skulle inkräkta på vattenspegeln låter som en överdriven farhåga, tvärtom kan den bli en visuell och audiell barriär mot tunnelbanan.”

Bilaga 2 till yttrande 2011-0181

Anmälde ledamot H Nerlund särskilt yttrande enl. följande:

”Slussens plats i såväl staden som i dess invånares hjärtan kan inte överskattas. På denna enda punkt sammanstrålar det skärgårdslandskap som formar Stockholm i mötet mellan tvära branter och vida utblickar. Platsens topografi och som mötespunkt mellan nära nog alla trafikslag gör den till en av Sveriges mest komplexa. Dessa tuffa förutsättningar lägger grunden för utformningsproblematiken för platsen.

När dagens anläggning invigdes 1935 stod trafiken naturligt i centrum och den växande bilismen fick en rationell mötesplats vid den då enda överfarten över stadens strömmar. Idag är förutsättningarna annorlunda och den promenerande stockholmaren måste ges platsen tillbaka. Därför är också utställningsförslaget betydligt bättre än det som presenterades vid samrådet. Den långtgående trafiksepareringen är borta och gångbron är i ett och samma plan. Det tänkta Slusstorget kan bli en attraktion om de vistelseytor och lokaler som planeras vid det kommer att hålla hög standard.

Utblickarna över staden har tillåtits bli vidare med den lägre glasbebyggelse som planeras. Problemet med densamma är att den riskerar att bli en dålig kompromiss. Glaset kommer inte att uppfattas som genomskinligt och de intimare rum de skapar vid Södermalmstorg (som jag tycker är bra) riskerar få för låga vistelsevärden. Parken är välkommen men måste studeras ytterligare så att målpunkter på fler sidor om parken skapar trygghetsskapande flöden genom den. Också bebyggelsen framför KF-husen bör justeras så att de tillåts att fortsätta dominera Skeppsbrons fond.

Den del av förslaget som är svårast att acceptera är huvudbrons proportioner. En smalare bro skulle verka välgörande för mötet mellan Gamla Stan och Södermalm. Ett borttagande av rampen ner mot Stadsgårdsleden i brons mitt bör därför studeras vidare. En sådan lösning ger en smalare och slankare bro där klossigheten mot Södermalm försvinner. Dessutom skulle en sådan lösning naturligt leda Nackatrafiken över Centralbron istället för längs Skeppsbron. Ett förmodat måste om den sedan 1946 provisoriska Strömbron någon gång ska kunna avlägsnas.

Med dessa huvuddrag (som också i omnämns i Skönhetsrådets yttrande) bör kan de estetiska som praktiska problemen som finns i utställningsförslaget för Nya Slussen avhjälpas. Undertecknad delar dock ej Skönhetsrådsmajoritetens uppfattning att ett helt nytt förslag bör tas fram i elfte timman av en särskilt tillsatt Slussenkommission. I stället bör ovan nämnda synpunkter studeras och inarbetas inför ett kommande antagande av planen.”